

Cuprins

<i>Introducere</i>	9
--------------------------	---

Partea I

Antropologia politică : perioada clasică

Definiții și tematici	15
Apariția antropologiei politice : de la evoluționism la Școala de la Manchester	21
<i>Antropologia politică</i>	24
<i>Funcționalismul britanic și tranziția</i>	25
<i>Sistemele politice africane</i>	31
<i>Grupuri de descendență unilineare și nueri</i>	35
<i>Antropologia dinamică</i>	38
Max Gluckman și metoda studiului de caz extins	40
Procesualismul	48
Symbolismul politic	57
Teoria jocurilor	62
Antropologia sistemului mondial	66
<i>Comerțul cu blănuri din America de Nord. Istoria popoarelor fără istorie și a castorului</i>	76

Partea a II-a

Economii morale, armele celor slabi și hegemonii culturale

Economiile morale ale secolului al XVIII-lea. Revoltele hranei	85
Armele celor slabi	91
Hegemonie și economie morală	93
Hegemonie vs arme ale celor slabi	96
O critică a hegemoniei dinspre Sedaka. Gramsci întors cu capul în jos	103

Partea a III-a

Globalizare și neoliberalism

<i>Lumea-ca-întreg</i> și teoriile acesteia	111
Neoliberalismul : guvernamentalitate sau ideologie?	121
<i>Efectul Foucault</i>	121

<i>Spațiu și globalizare. Neoliberalismul ca ideologie</i>	133
<i>Globalitate fragmentată, neoliberalisme și neoliberalizări</i>	138
Trei studii de caz : fermiere argentinieni, brazilieni fără pământ și <i>guerilleros</i> mexicani fără arme	147
(Neo)Zapațiștii	151
<i>Insurecția</i>	151
<i>Internet și zapatism</i>	156
<i>Lumea dezvrăjită sau vrăjile capitalismului milenarist ?</i>	158
Reîntoarcerea statului	162
Statul nu există !	167

Partea a IV-a

Noi înfățișări ale guvernării

Transnaționalism, polibieni și cetățenie flexibilă	175
Guvernanță sau guvernamentalitate. O problemă de „adevăr”	189
Raționalități politice și tehnologii ale guvernării	195
<i>Mașina antipolitică. Guvernarea unui proiect de dezvoltare african</i>	198

Partea a V-a

Antropologia politică a unei populații greu de numărat

Ceangăii și guvernamentalitatea transnațională. Studiu de caz	211
<i>Etimologii și origini</i>	212
<i>Un început de explicație</i>	215
<i>Bibliografie</i>	221

Economiile morale ale secolului al XVIII-lea. Revoltele hranei

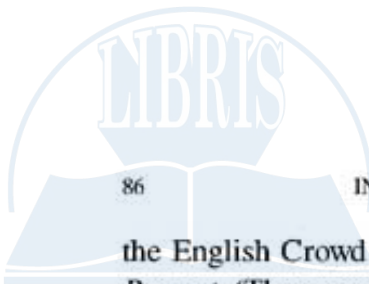
„I have tried to describe, not an involuntary spasm, but a pattern of behavior of which a Trobriand islander need not have been ashamed.”

Edward Thompson

Dacă în prima parte a cărții am încercat să păstrez, în discutarea antropologiei politice, câteva linii cronologice și paradigmatic simple (structural-funcționalismul, procesualismul, simbolismul politic, teoria acțiunii și antropologia sistemului mondial), acest model de interpretare și reprezentare a antropologiei politice nu este suficient. Deja în cazul antropologiei sistemului mondial avem o diferențiere importantă față de schema tradiție-criză-inovație ce încă leagă structural funcționalismul de procesualism și teoria acțiunii. Relațiile sociale și configurațiile culturale se întretaie cu felul în care este folosită puterea în societate. Pentru antropologia politică de după structural-funcționalism, culturile nu mai sunt niște entități omogene, pure rețele de semnificații ce pot fi înțelese în afara asimetriilor de putere, a conflictelor, a diverselor hegemonii și contra-hegemonii culturale. Eric Wolf și Sidney Mintz sunt printre cei mai cunoscuți antropologi ce au încercat să lege o înțelegere a „sistemului mondial modern” de experiența de descriere și analiză tipică antropologiei culturale.

A doua parte urmărește, pe urma teoriilor lui Antonio Gramsci, E.P. Thompson, James Scott și a criticilor și interpretărilor provenite din cercetări și (re)lecturi antropologice, să detalieze formarea subiecților și a subiectivităților prin intermediul și la intersecția relațiilor dintre putere și cultură. Firul roșu ce leagă toate aceste texte este cel al tensiunii dintre săraci și bogați, dominați și dominanți, guvernați și guvernanți.

Sintagma „economie morală” îi aparține lui E.P. Thompson și a fost folosit pentru prima dată într-un articol din 1971, „The Moral Economy of

the English Crowd in the Eighteenth Century”, apărut în revista *Past and Present* (Thompson 1971). Articolul își propune să dărâme prejudecata conform căreia toate manifestările violente ale mulțimilor sunt rezultatul unor impulsuri iraționale, datorate unor condiții economice dificile și să ofere o alternativă de interpretare a așa-ziselor „revolte ale hranei” (*food riots*). Mulțimile, așa cum apar ele în „revoltele hranei” din Anglia secolului al XVIII-lea, sunt ghidate de un set de obiective limitate: fixarea unui „preț just” al alimentelor în piețe, obținerea hranei și pedepsirea profitorilor și a speculanților ce vând alimentele la prețuri crescute. Se poate însă găsi în „aproape orice acțiune a mulțimilor din secolul al XVIII-lea o formă de noțiune legitimizează” născută din dorința de a apăra „drepturi și obiceiuri tradiționale” (Thompson 1971).

Aceste revolte ale hranei au drept obiectiv „fixarea prețurilor” și nu jaful sau furtul de porumb sau grâu. Chiar dacă se mai întâmplă și așa ceva, Thompson ne spune că ocurența unor astfel de evenimente este neașteptat de mică având în vedere violența sau amenințările cu violența ce însoțeau „fixările de prețuri”. Uneori, chiar mulțimile încercau să ia – mai mult sau mai puțin cu forța – câte un reprezentant al autorității publice care să fie martor la fixarea prețului și la buna desfășurare a vânzării hranei cu un „preț just”.

În viziunea istoricului englez, legitimarea pe care se constituie formele de revoltă populară ale secolului al XVIII-lea este una „tradițională”. Nu în sensul existenței unei tradiții continue, ci a încrederii cu care bărbații și femeile apără drepturi, măsuri și prețuri considerate „tradiționale”. Astfel, aceste mișcări populare făceau apel la un consens general al societății ce era susținut, chiar dacă tacit, și de o parte a membrilor elitei politice, a administrației publice (Thompson 1971 : 78).

Motivațiile acestor răzmerițe erau fundamentate pe o „viziune tradițională coerentă a modului în care arată normele și obligațiile sociale, a modului în care ar trebui să funcționeze economic diversele părți din cadrul comunității” – ceea ce ar constitui, dacă le luăm împreună, „economia morală a celor săraci”. Thompson folosește conceptul economiei morale ca instrument analitic pentru a înțelege tiparul conservator de articulare a intereselor sociale ale păturilor subalterne cu o parte a elitei prin intermediul unor acțiuni colective ce susțin prerogative sociopolitice tradiționale și încearcă să mențină structuri economice dispărute sau în soluție și să permită accesul la hrană la prețuri „juste” în momente de inflație a prețurilor.

Economia morală, ca model popular al justiției și drepturilor consumatorului plebeu, era complementară unui model paternalist ce aparținea unei

părți a elitelor politice. Modelul paternalist avea o existență mai curând ideală și doar fragmentar una reală, fiind folosit selectiv. În anii cu recolte bune și prețuri moderate, autoritățile nu încercau să impună reglementări împotriva intermediarilor, speculanților și a prețurilor „injuste”. Atunci însă când prețurile creșteau și săracii deveneau turbulenți, modelul paternalist și legislația ce îl susținea erau introduse – cel puțin parțial (Thompson 1971 : 88). Modelul popular reproducea și reamintea public, uneori cu uimitoare precizie, măsurile de urgență și ajutorare a populației codificate cu mult înainte¹. Legătura dintre modelul popular și cel paternalist creează figura ambiguă a economiei morale, ce nu poate fi înțeleasă doar ca o simplă înrădăcinare premodernă a economicului în social așa cum vor afirma mulți dintre criticii acestei noțiuni, dar și, din păcate, mulți dintre susținători.

Economia morală funcționează printr-o reconstrucție selectivă a modelului paternalist – luând din el trăsăturile ce favorizează săracii și mai puțin cele legate de ordinea socială – și oferă posibilitatea fixării unui preț redus la produsele necesare supraviețuirii populațiilor sărace. Ea se bazează pe o perspectivă mult mai puțin generală decât modelul elitist-paternalist. Indignarea și, în consecință, acțiunea sunt îndreptate împotriva unor indivizi specifici : acest morar, acest intermediar, acei fermieri ce nu pun grâul în vânzare sunt motivele și subiecții acțiunii. Marea ruptură dintre modelul paternalist și cel popular constă însă în faptul că etica populară sancționa pozitiv acțiunea mulțimii, în timp ce modelul paternalist, bazat pe valorile ordinii și ierarhiei sociale, era împotriva oricărui mod de acțiune populară – chiar dacă uneori închidea ochii la fixările prin violență ale prețurilor în piețele publice (Thompson 1971 : 98).

Politica economiilor morale este una indirectă, tiparul protestelor sociale specifice derivă, în acest caz, dintr-un consens – real sau imaginat – referitor la moralitatea activităților și a tranzacțiilor economice în timpuri de restriște ; de aceea, crede Thompson, nu găsim intenții politice clare, articulate. Acolo unde aparent găsim referiri la revoltă politică, la schimbarea Parlamentului sau a regelui este vorba de obicei de căutarea unor „efecte teatrale” pentru înfricoșarea celor bogați (Thompson 1971 : 126). Lucrurile se schimbă la începutul secolului al XIX-lea, când apare, pe de o parte, iacobinismul, curent radical democratic și, pe de altă parte, presiunea asupra

1. Este vorba de perioada dintre 1580 și 1630 (măsurile sunt menționate în *Book of Orders*) – perioada de criză din ultimii ani ai domniei reginei Elisabeta (Thompson 1971).

salariilor devine mai importantă în viața de zi cu zi decât presiunea asupra prețului pâinii.

Economiile morale – cu formele lor de manifestare spectaculoase în revoltele legate de prețul alimentelor – depindeau de un anumit set de relații de putere, de faptul că două stări sociale aflate în poziții opuse ca posibilitate de control al muncii sociale, ca set de oportunități economice și politice împărțeau aceeași „veche învățătură morală”. Plebea rebelă și gentlemanii paternaliști împărțeau, aparent, același model al economiei morale (Thompson 1971 : 132).

Echilibrul dintre paternalism și revoltă populară s-a destrămat în timpul războaielor napoleoniene din cel puțin două motive. În primul rând administrația publică locală și-a întărit capacitatea și voința de a acționa împotriva oricărei tulburări populare. Anti-iacobinismul micilor nobili îi predispunea acum să vadă activități politice potențial revoluționare în orice tip de activitate populară autonomă – mai ales atunci când ea putea deveni violentă ; frica invaziei dinspre continent a dus la formarea unităților de voluntari ce erau fi folosite mult mai rapid și eficient de către administrația civilă locală decât forțele armate. Mulțimile revoltate puteau fi întâmpinate acum nu doar cu negocieri, ci și cu represiune directă (Thompson 1971 : 129). În al doilea rând, reprimarea oricărei încercări a plebei de a „fixa prețurile” se legitima acum pe noul model al „economiei politice” de tip Adam Smith ce lua locul, din ce în ce mai mult, modelului paternalist ca principală sursă legitimoare, ideologică a comportamentului autorităților centrale și locale.

Modelul paternalist este marginalizat, chiar înfrânt, atât din punct de vedere legal, cât și ca legitimitate politică și intelectuală la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, odată cu abolirea „legilor porumbului” (*corn laws*), liberalizarea comerțului cu grâne și impunerea modelului creat de Adam Smith în problema prețurilor grânelor. Fluctuația prețurilor (inclusiv creșterea lor) este înțeleasă de către noii reprezentanți ai „economiei politice” ca o formă de raționalizare a producției și consumului pe parcursul unui an agricol fără legătură cu cerințele morale ale consumului la un „preț just”.

Legitimitatea câștigată de noua economie politică, axată pe idealul pieței libere, a însemnat delegitimarea vechii economii morale a „prețului just”. După războaiele napoleoniene, tot ce a rămas din vechea structură moral-economică paternalistă au fost noile instituții private și noile aranjamente ale sensibilității legate de filantropie și sistemul Speenhamland – al legilor

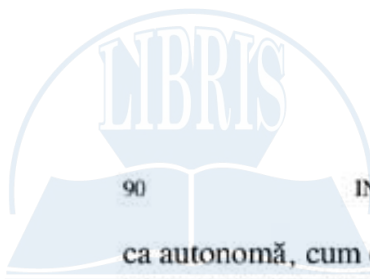

pentru săraci (*The Poor Law Acts*). Economia morală a mulțimilor, a plebei, s-a transformat și ea chiar dacă a persistat – având încă o funcție importantă, mult mai puțin eficace totuși decât în secolul al XVIII-lea. Morile organizate cooperatist, socialismul owenit, Cooperative Wholesale Society sunt noile forme ale economiei morale ce supraviețuiesc rupturii totale dintre paternalism, pe de o parte, și mișcările populare împotriva intermediarilor și a profitului de tip capitalist în agricultură, pe de altă parte (Thompson 1971 : 136).

Funcționarea economiilor morale prin alianțe tensionate și complexe între săraci și elite, prin folosirea repertoriului cultural-politic al elitelor tradiționale amenințate în secolul al XVIII-lea de creșterea importanței burgheziei comerciale și industriale, deschide calea unei înțelegeri mai nuanțate a relației dintre forțele economico-politice și modelele teoretice. Conflictul și ruptura nu se limitează, simplist, la separația dintre tradiție și modernitate, dintre infrastructură și suprastructură, dintre elite și mase.

De obicei Thompson a fost acuzat, împreună cu economiști precum Karl Polanyi¹, că se bazează pe principiul „înrădăcinării” economiei în social, disputa fiind pusă în cadrul luptei dintre economiștii formalisti și cei substanțialiști. Chiar dacă la nivelul „afinităților electivă” există o legătură importantă între Thompson și Polanyi, o astfel de critică pierde din vedere o trăsătură centrală a conceptului de „economie morală”. Critica adusă concepției lui Thompson a ignorat structura complexă și duală a „economiei morale” ca lectură și construcție diferită a unei „tradiții” și moralități aparent comune elitei politice și populațiilor sărace. Complicitatea ideologică a unei părți a elitei politice este partea complementară, necesară funcționării eficace a economiilor morale. O critică a teoriei economiei morale nu ține doar de modalitatea teoretică prin care încercăm să analizăm sfera economică –

1. Karl Polanyi (1866-1964) este cunoscut mai ales datorită cărții sale din 1944 : *Marea Transformare (The Great Transformation)* în care tratează apariția și evoluția pieței în Europa secolului al XIX-lea, punând bazele teoriei economice substanțiale. Conform acesteia, procesele economice sunt înrădăcinate (*embedded*) în instituții sociale. Astfel, teoria economică trebuie adaptată circumstanțelor sociale specifice ale societății studiate, axiomele teoriei economiei de piață nefiind universale. În viziunea economistului născut la Viena, economia de piață „universală” este o anomalie istorică ce a răsturnat, pentru un timp, vechiul tip de înrădăcinare socială a economicului și a fundamentat relațiile sociale pe un model economic.

ca autonomă, cum cred formalistii, sau ca înrădăcinată în social, cum spun substanțialiștii. Este nevoie de o analiză de tip atât cultural, cât și politic pentru a face dreptate intuițiilor thompsoniene.

Concepția „economiei morale” a fost foarte rapid atacată de istoriografia și de economia politică ortodox-liberală, chiar înainte de formularea ei explicită în articolul din 1971, ca reacție la faimoasa *The Making of the English Working Class* (Thompson 1963). Ea a fost însă, ceva mai lent, preluată în științele sociale și în antropologie. Dorința lui Thompson de a reda muncitorului englez atenția și interesul de care se bucurau trobriandezii studiați de Malinowski în ceea ce privește viața lor socială, economică și culturală avea să se îplinească parțial prin intermediul unui politolog transformat în antropolog : James C. Scott.